
РОЗДІЛ VI. ДОДАТКИ

Представлено список періоджерел, на які в тексті керівництва зроблено відповідні цифрові посилання. При підготовці бібліографії увагу приділено виданням, доступним в Україні, зокрема наявним в Українському центрі охорони кажанів (УЦОК). Окремим списком представлено видання, підготовлені за участі УЦОК. Описано структуру Центру та основні напрямки його діяльності, дано адреси центрального і регіональних його осередків, де можна отримати консультації з питань проведення польових досліджень кажанів.

Chapter VI. Annexes (by Igor Zagorodniuk)

List of main literary sources cited in the text of the guide using numerical references is presented. Main attention was paid to the issues that are commonly available in Ukraine as a whole and that are deposited in the Ukrainian Centre for Bat Protection, in particular (UCEBA). Issues published by the UCEBA are presented in separated list. Organizing pattern of UCEBA as well as main branches of its activity are describe, addresses of the both central and all the regional nodes, where somebody can be consulted in the problems of the field investigations of bats, are given.

Використана і рекомендована література

Найголовнішими зведеннями щодо кажанів регіону є перший випуск 40-томного видання «Фауни України», що містить розділ «Ряд рукокрилі, або кажани» [1], збірка «Рукокрылые» за матеріалами 5-ї Всесоюзної хіроптерологічної конференції, що проходила в Україні 1988 р. [80] та збірка «Європейська ніч кажанів в Україні» 1998 р. [16], що, зокрема, містить "Бібліографію щодо фауни кажанів України" (с. 184–197). Врешті, 1999 р. видано зведення «Савці України під охороною Бернської конвенції» [82], що містить розділ про кажанів (разом 86 стор. [39]), а у 2001 р. — колективну монографію «Міграційний статус кажанів в Україні» [68].

Чимало цікавої і унікальної інформації містять часопис польського Центру хіроптерологічної інформації («*Studia chiropterologica*») та щорічник Комісії щодо кажанів Російської АН («*Plecotus et al.*»), що видаються за редакцією двох провідних фахівців: Броніслава Волошина (Краків) і Петра Стрелкова (Петербург), відповідно. У першій серії вийшло з друку кілька монографічних збірок, в тому числі «Зимові обліки кажанів в Польщі» [130], «Актуальні проблеми охорони кажанів в Польщі» [132], «Визначник кажанів Карпат» [133]. У останній серії — «*Plecotus et al.*», теж добре відомій в Україні, публікуються різноманітні статті про кажанів, у тому числі і кажанів з європейських теренів колишнього “радянського союзу”.

Від 1999 р. розпочато підготовку та поширення Інформаційного бюлетеню Українського теріологічного товариства «*Novitates Theriologicae*», випуски якого вміщують різноманітні інформаційні повідомлення УЦОК. Зокрема, 2-й випуск Бюлетеню «НТ» присвячено дослідженням кажанів з використанням ультразвукових детекторів [12, 62–63], третій випуск — дослідженням кажанів Карпатського регіону (у друці), а останній (№ 6), згаданий вище, — дослідженням міграцій кажанів [68].

З унікальних видань, наявних в Україні, необхідно відмітити одну особливу книгу: «Методи дослідження екології та поведінки кажанів» [118], видану у Вашингтоні 1990 року за редакцією Томаса Кунца; це видання є в бібліотеці УЦОК завдяки турботам нашого голландського колеги, відомого хіроптеролога та природоохоронця Пітера Ліни.

1. *Абеленцев В. І., Попов Б. М.* Ряд рукокрилі, або кажани — Chiroptera // Фауна України. — Київ: Вид-во АН УРСР, 1956. — Том 1, випуск 1. — С. 229–446.
2. *Абеленцев В. І. і др.* Итоги кольцевания рукокрылых в Украинской ССР за 1939–1967 гг. Сообщение 1 // Вестник зоологии. — 1968, N 6. — С. 59–64. [Те саме] Сообщение 2 // 1969. — N 2. — С. 20–24. [Те саме] Сообщение 3 // 1970. — N 1. — С. 61–65.
3. *Бартенев О. С., Веселова Н. В.* О пылевом антропогенном засорении пещер системы Кап-Кутан // Проблемы изучения, экологии и охраны пещер: Тезисы докладов V Всесоюзного совещания по спелеологии и карстоведению. — Киев, 1987. — С. 159–160.
4. *Бескаравайный М. М.* Современное состояние фауны рукокрылых Карадага // Рукокрылые. — Киев: Наук. думка, 1988. — С. 113–116.
5. *Бибби К., Джонс М., Марсден С.* Методы полевых экспедиционных исследований. Исследования и учеты птиц. — Перевод с английского. — Москва: Союз охраны птиц России, 2000. — 186 с.
6. *Борисенко А. В.* Мобильная ловушка для отлова рукокрылых // Plecotus et al. — 1999. — № 2. — С. 10–19.
7. *Борисенко А. В.* Отряд Microchiroptera // Павлинов И. Я., Борисенко А. В., Крускоп С. В., Яхонтов Е. Л. Млекопитающие Евразии. II. Non-Rodentia. — Москва: Московский университет, 1995. — С. 72–120. — (Сб. Трудов Зоол. Муз. МГУ. Том 32).
8. *Борисенко А. В.* Мобильная ловушка для отлова рукокрылых // Plecotus et al. — 1999. — № 2. — С. 10–19.
9. *Варгович Р.* Зимівля кажанів в гіпсових печерах Буковини і Поділля // Європейська ніч кажанів '98 в Україні. — Київ, 1998. — С. 117–123. — (Праці Теріологічної школи, вип. 1).
10. *Влащенко А. С.* О нахождении рыжей вечерница (*N. noctula*) на зимовке в Харькове // Вестник зоологии. — 1999. — Том 33, № 4–5. — С. 76.
11. *Волох А. М.* Особенности формирования приазовской части ареала средиземноморского нетопыря *Pipistrellus kuhlii* // Вестник зоологии. — 2002. — Том 36, N 1. — С. 101–104.
12. *Годлевська Л.* Ультразвукові детектори: технології, принципи, цілі // Novitates Theriologiae. — 2000. — Pars 2. — С. 21–22.
13. *Годлевська Л.* Огляд та підсумки кільцювання кажанів в Україні // Міграційний статус кажанів в Україні. — Київ, 2001. — С. 29–33.
14. *Дублянский В. Н., Ломаяв А. А.* Карстовые пещеры Украины. — Киев: Наукова Думка, 1980. — 180 с.
15. *Дулицкий А. И., Михайлова А. Е., Стенько Р. П.* Первые находки подковоносов Мегели и южного (*Rhinolophus mehelyi* Matschye, 1901 и *Rh. euryale* Blasius, 1853; Chiroptera, Rhinolophidae) на территории Украины // Заповедники Крыма на рубеже тысячелетий. — Симферополь, 2001. — С. 32–33.
16. *Європейська ніч кажанів '98 в Україні* / За ред. І. Загороднюка. — Київ, 1998. — 198 с. — (Праці Теріологічної школи, вип. 1).
17. *Загороднюк І.* Систематичний огляд кажанів Східної Європи // Європейська ніч кажанів '98 в Україні. — Київ, 1998. — С. 32–48. — (Праці Теріологічної школи, вип. 1).
18. *Загороднюк І.* Полівиди кажанів Східної Європи та їх діагностика // Європейська ніч кажанів '98 в Україні. — Київ, 1998. — С. 56–65. — (Праці Теріологічної школи, вип. 1).
19. *Загороднюк І.* Детекторні обліки кажанів у Києві 1997–1998 років // Європейська ніч кажанів '98 в Україні. — Київ, 1998. — С. 128–133. — (Праці Теріологічної школи, вип. 1).
20. *Загороднюк І.* Охоронні категорії кажанів Східної Європи // Європейська ніч кажанів '98 в Україні. — Київ, 1998. — С. 163–165. — (Праці Теріологічної школи, вип. 1).

21. *Загороднюк І.* Тлумачник краніальних діагностичних ознак кажанів // Європейська ніч кажанів '98 в Україні. — Київ, 1998. — С. 173–179. — (Праці Теріологічної школи, вип. 1).
22. *Загороднюк І. В.* Ключі до визначення вищих таксонів ссавців України і суміжних країн та принципи їх побудови // Вестник зоології. — 1998. — Том 32 (1–2). — С. 126–150.
23. *Загороднюк І. В.* Політипні види: концепція та представленість у теріофауні Східної Європи // Доповіді НАН України. — 1998. — N 7. — С. 171–178.
24. *Загороднюк І.* Контрольний список теріофауни України // Ссавці України під охороною Бернської конвенції. — Київ, 1999. — С. 202–210. — (Праці Теріол. школи, вип. 2).
25. *Загороднюк І.* Помилкові вказівки виду *Myotis mystacinus* з території України // Вестник зоології. — 1999. — Том 33, № 3. — С. 110.
26. *Загороднюк І.* Польовий визначник кажанів, що зимують в печерах України. — Київ: Міжнародний Соломонів університет, 1999. — С. 1–35.
27. *Загороднюк І. В.* Загальна характеристика ряду кажанів // Ссавці України під охороною Бернської конвенції. — Київ, 1999. — С. 24–28. — (Праці Теріологічної Школи, вип. 2).
28. *Загороднюк І.* Роди звірів східноєвропейської фауни та їх українські назви. Частина 1. Загальні положення. Комахоїдні, кажани та хижі // Вісник Національного науково-природничого музею НАН України. — 2001. — Випуск 1. — С. 113–131.
29. *Загороднюк І. В.* Природа відмінностей у близьких видів: аналіз двійникових комплексів кажанів // Зоологічні дослідження в Україні на межі тисячоліть. — Кривий Ріг: І.В.І., 2001. — С. 143–145. — (Мат-ли наук. конф., Кривий Ріг, 13–14 листопада 2001).
30. *Загороднюк І.* Поширення звукової форми "45 кГц" нетопира малого в Центральній Україні // Вестник зоології. — 2001. — Том 35, № 4. — С. 102.
31. *Загороднюк І.* Міграції кажанів: суть явища, базові поняття, методи дослідження // Міграційний статус кажанів в Україні. — Київ, 2001. — С. 8–20.
32. *Загороднюк І.* Контрольний список родів і видів кажанів України // Міграційний статус кажанів в Україні. — Київ, 2001. — С. 42–46.
33. *Загороднюк І.* Загальна картина динаміки хіроптерофауни України // Міграційний статус кажанів в Україні. — Київ, 2001. — С. 157–168.
34. *Загороднюк І., Годлевська Л.* Кажани в колекціях зоологічних музеїв України: огляд і фенологічний аналіз даних // Міграційний статус кажанів в Україні. — Київ, 2001. — С. 122–156.
35. *Загороднюк І., Негода В.* Нетопири: *Pipistrellus* та *Hypsugo* // Міграційний статус кажанів в Україні. — Київ, 2001. — С. 65–72.
36. *Загороднюк І., Петрушенко Я.* Путешествие в страну летучих мышей // ЭКЗО. — Киев, 2002. — № 4. — С. 46–57.
37. *Загороднюк І., Покиньючерда В., Киселюк О., Довганич Я.* Теріофауна Карпатського біосферного заповідника. — Київ: Інститут зоології НАН України, 1997. — С. 1–60. — (Додаток 5 до журналу "Вестник зоології").
38. *Загороднюк І., Покиньючерда В., Домашнінець В.* Діяльність та інформаційні матеріали Українського хіроптерологічного центру // Європейська ніч кажанів '98 в Україні. — Київ, 1998. — С. 16–23. (Праці Теріологічної школи, випуск 1).
39. *Загороднюк І., Покиньючерда В., Тищенко В., Ковальова І.* Ряд рукокрилих — Chiroptera // Ссавці України під охороною Бернської конвенції. — Київ, 1999. — С. 23–108. — (Праці Теріологічної школи, випуск 2).
40. *Загороднюк І., Постава Т., Волошин Б. В.* Польовий визначник кажанів підземних порожнин Східної Європи. — Краків, Київ: Платан, 1999. — С. 1–43.
41. *Загороднюк І. В., Ткач В. В.* Сучасний стан фауни та історичні зміни чисельності кажанів (Chiroptera) на території України // Доповіді НАН України. — 1996. — N 5. — С. 136–142.

42. *Ивановский В. В.* Приспособления для подъема и страховки на деревьях // Методы изучения и охраны хищных птиц. Методические рекомендации. — Москва, 1989. — С. 125–129.
43. *Кедров Б. Ю., Шешурак П. Н.* Первая находка нетопыря средиземноморского *Pipistrellus kuhlii* (Chiroptera, Vespertilionidae) на Черниговщине (Украина) // Вестник зоологии. — 1999. — Том 33, № 3. — С. 66.
44. *Книск В. А.* Фауна пещер России и сопредельных стран. — Уфа: Изд-во Башкирского гос. ун-та, 2001. — С. 1–238.
45. *Ковалева И. М., Тараборкин Л. А.* Современный статус и распространение *Barbastella barbastellus* в Украине // Вестник зоологии — 2001. — Том 35, N 3. — С. 79–84.
46. *Кожурина Е. И. (сост.)*. Летучие мыши Европейской части бывшего СССР. Полевой определитель по внешним признакам. — Москва, 1997. — 27 с. — (Интернет-версия).
47. *Конвенція про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі* (Берн, 1979 рік). — Київ: Мінекобезпеки України, 1998. — С. 1–76.
48. *Кондратенко О. В.* Перша знахідка нетопира середземноморського (*Pipistrellus kuhli*) на Луганщині (Східна Україна) // Вестник зоологии. — 1999. — Том 33, № 3. — С. 96.
49. *Константинов А. И., Вишнев Ф. Н., Дулицкий А. И.* Современное состояние фауны рукокрылых Крыма // Зоологический журнал. — 1976. — Том 55, вып. 6. — С. 885–893.
50. *Корнєєв О. П.* Визначник звірів УРСР. — Видання друге. — Київ: Радянська школа, 1965. — С. 1–236.
51. *Крыжановский В. И.* Отряд рукокрылые — Chiroptera // Редкие и исчезающие растения и животные Украины. — Київ: Наукова думка, 1988. — С. 206–217.
52. *Крочко Ю. І.* Матеріали про зимівлю великого підковоноса на території Закарпатської області // Тези доповідей та повідомлення до XIX наукової конференції Ужгородського університету (Серія біологічна). — Ужгород, 1965. — С. 72–74.
53. *Крочко Ю. І.* Фауна хребетних тварин деяких печер та підземель Закарпатської області // Про охорону природи Карпат. — Ужгород: Карпати, 1973. — С. 172–175.
54. *Крочко Ю. И.* О некоторых видах рукокрылых Советских Карпат // Биол. аспекты охраны редких видов животных. — Москва, 1981. — С. 23–28.
55. *Крочко Ю. И.* Рукокрылые лесных экосистем Украинских Карпат // Охрана лесных экосистем (Тезисы докладов Респуб. науч.-технич. конф.). — Львов, 1986. — С. 177–179.
56. *Крочко Ю. И.* Рукокрылые Карпатского заповедника и актуальные проблемы их сохранения // Проблемы изучения и охраны заповедных экосистем (Тезисы докладов научно-практической конференции). — Рахов, 1988. — С. 110–112.
57. *Крочко Ю. І.* Биология длинноухой ночницы (*Myotis bechsteini*) на западе УССР // Рукокрылые. Материалы V Всесоюзного совещания по рукокрылым. — Пенза: Пензенск. пед. ин-т, 1990. — С. 80–82.
58. *Крочко Ю. И.* Рукокрылые Украинских Карпат: Автореферат диссертации ... доктора биологических наук. — Киев, 1992. — С. 1–34.
59. *Кузякин А. П.* Летучие мыши. — Москва: Советская наука, 1950. — С. 1–443.
60. *Кузякин А. П.* О численности и особенностях охраны рукокрылых в СССР // Биологические аспекты охраны редких животных: Сб. научных трудов. — Москва, 1981. — С. 91–93.
61. *Курсков А. Н.* Рукокрылые Белоруссии. — Минск: Наука и техника, 1981. — С. 1–135.
62. *Лімпенс Г.* Ультразвукові детектори у детальному спостереженні кажанів: метод // Novitates Theriologicae. — Київ, 2000. — Pars 2. — С. 10–18.
63. *Лімпенс Г.* Обьективность и оценка «субьективного» наблюдения в использовании УЗ детекторов для идентификации и изучения рукокрылых // Novitates Theriologicae. — Київ, 2000. — Pars 2. — С. 38–54.

64. *Лина П.* Научные названия европейских видов рукокрылых // Европейська ніч кажанів '98 в Україні. — Київ, 1998. — С. 159–161. — (Праці Теріологічної школи, вип. 1).
65. *Лихотоп Р. И., Ткач В. В., Барвинский Н. И.* Рукокрылые г. Киева и Киевской области // Материалы по экологии и фаунистике некоторых представителей рукокрылых. — Киев, 1990. — С. 10–27. — (Препринт / АН УССР; Институт зоологии: N 90.4).
66. *Мальцев В. А.* О тепловом засорении пещер при проведении подземных экспедиций // Проблемы изучения, экологии и охраны пещер (Тезисы докладов V Всесоюзного совещания по спелеологии и карстоведению). — Киев, 1987. — С. 158–159.
67. *Маркевич О. П., Татарко К. I.* Російсько-українсько-латинський зоологічний словник: термінологія і номенклатура. — Київ: Наукова думка, 1983. — С. 1–412.
68. *Міграційний статус кажанів в Україні* / За ред. I. Загороднюка. — Київ, 2001. — С. 1–172. — (Бюлетень “Novitates Theriologicae”, pars 6).
69. *Мигулін О. О.* Звірі УРСР (матеріали до фауни). — Київ: Вид-во АН УРСР, 1938. — 426 с.
70. *Панютин К. К.* Рукокрылые // Итоги мечения млекопитающих (Выпуск 3). — Москва: Наука, 1980. — С. 23–46. — (Вопросы териологии).
71. *Покин'череда В. Ф.* Польовий визначник кажанів України / За ред. Ф. Д. Гамора. — Рахів: Вид-во Карпатського заповідника, 1997. — С. 1–22.
72. *Покин'череда В. Ф.* Зимове населення кажанів підземних порожнин на території Карпатського біосферного заповідника // Міжнародні аспекти вивчення та охорони біорізноманіття Карпат. — Рахів, 1997. — С. 148–153.
73. *Покин'череда В. Ф.* Визначення кажанів України за екстер'єрними ознаками // Європейська ніч кажанів '98 в Україні / За ред. I. Загороднюка. — Київ, 1998. — С. 49–55. — (Праці Теріологічної школи, випуск 1).
74. *Покин'череда В. Ф.* Нічниця Брандта (Chiroptera) — новий вид фауни України // Вестник зоологии. — 1999. — Том 33, № 4–5. — С. 86.
75. *Покин'череда В., Довганич Я.* Кільцювання рукокрилих в Карпатському заповіднику // Європейська ніч кажанів '98 в Україні: Збірник наукових праць / Під ред. I. Загороднюка. — Київ, 1998. — С. 96–99. — (Праці Теріологічної школи, випуск 1).
76. *Покин'череда В. Ф., Загороднюк I. В., Постава Т. та ін.* Нічниця довговуха та кажан північний (Mammalia, Chiroptera) на заході України // Вестник зоологии. — 1999. — Том 33, № 6. — С. 115–120.
77. *Поліщук I.* Літня фауна кажанів Асканії-Нова: дослідження з ультразвуковим детектором // Міграційний статус кажанів в Україні / За ред. I. Загороднюка. — Київ, 2001. — С. 102–105. — (Бюлетень “Novitates Theriologicae”. Pars 2)
78. *Полушина Н.* Состояния популяций рукокрылых Западного Подолья // Европейська ніч кажанів '98 в Україні. — Київ, 1998. — С. 106–116. — (Праці Теріологічної школи, вип. 1).
79. *Постава Т.* Міграційна активність кажанів у період гібернації // Міграційний статус кажанів в Україні / За ред. I. Загороднюка. — Київ, 2001. — С. 37–40.
80. *Рукокрылые: морфология, экология, эволюция, паразиты, охрана* / Под ред. В. А. Топачевского и М. Ф. Ковтуна. — Киев: Наукова думка, 1988. — С. 1–196.
81. *Снитко В. П.* Дистанционный захват — приспособление для отлова рукокрылых в убежищах // Plecotus et al. — 2001. — № 4. — С. 3–7.
82. *Ссавці України під охороною Бернської конвенції* / За ред. I. Загороднюка. — Київ, 1999. — С. 1–222. — (Праці Теріологічної школи, випуск 2).
83. *Стрелков П. П.* Отряд Chiroptera — Рукокрылые // Громов И. М. и др. Млекопитающие фауны СССР. — Москва; Ленинград: Изд-во АН СССР, 1963. — Часть 1. — С. 122–218.
84. *Стрелков П. П.* Остроухие ночницы: распространение, географическая изменчивость, отличия от больших ночниц // Acta Theriologica. — 1972. — Vol. 17 (28). — P. 355–380.

85. Стрелков П. П. Опыт кольцевания рукокрылых в зимних убежищах // Стрелков П. П., Кузякин А. П. (ред.). Материалы Первого Всесоюзного совещания по рукокрылым (Chiroptera). — Ленинград: ЗИН АН СССР, 1974. — С. 21–30.
86. Стрелков П. П. Проблемы охраны рукокрылых // Материалы первого Всесоюзного совещания по рукокрылым. — Ленинград, 1974. — С. 49–55.
87. Стрелков П. П. Бурый (*Plecotus auritus*) и серый (*Plecotus austriacus*) ушаны (Chiroptera, Vespertilionidae) в СССР. Сообщение 1 // Зоологический журнал. — 1988. — Том 67 (1). — С. 90–101. — Сообщение 2 // Зоологический журнал. — 1988. — Том 67 (2). — С. 287–292.
88. Стрелков П. П., Бунтова Е. Г. Усатая ночница (*Myotis mystacinus*) и ночница Брандта (*Myotis brandti*) в СССР... Сообщение 1 // Зоол. журнал. — 1982. — Том 61, вып. 8. — С. 1227–1241. Сообщение 2 // Зоол. журнал. — 1983. — Том 62, вып. 2. — С. 259–270.
89. Стрелков П. П., Шаймарданов Р. Т. Кронцанг для дистанционного захвата летучих мышей и переносная лесенка конструкции Бутовского. Немного о П. М. Бутовском // *Plecotus et al.* — 2001. — № 4. — С. 8–12.
90. Татаринов К. А. Звірі західних областей України. Екологія, значення, охорона. — Київ: Вид-во АН УРСР, 1956. — С. 1–188.
91. Татаринов К. А. Карстовые пещеры Среднего Приднестровья // Типы карста в СССР. — Москва: Наука, 1965. — С. 106–121. — (Труды МОИП. Том XI).
92. Татаринов К. А. Краткие сведения о пещерах и гротах на Западе Украины // Пещеры. — Пермь, 1966. — Выпуск 6 (7). — С. 82–91.
93. Татаринов К. А. Фауна хребетних заходу України. — Львів: Вища шк., 1973. — С. 1–257.
94. Татаринов К. А. Рукокрылые Подолии и Прикарпатья. Показатели их численности и пути охраны // Материалы Первого Всесоюзного совещания по рукокрылым (Chiroptera). — Ленинград: ЗИН АН СССР, 1974. — С. 58–60.
95. Тищенко В. Лилік пізній — *Eptesicus serotinus* // Ссавці України під охороною Бернської конвенції. — Київ, 1999. — С. 81–90. — (Праці Теріологічної школи, вип. 2).
96. Тищенко В. М. Особливості розташування сховищ дендрофільних видів рукокрилих (Chiroptera) на території заповідника “Медобори” // Науковий вісник Національного аграрного університету. — 2000. — Вип. 25 (Лісівництво). — С. 166–176.
97. Тищенко В. Вечірниця — *Nyctalus* // Міграційний статус кажанів в Україні. — Київ, 2001. — С. 57–64. — (Novitates Theriologicae, pars 6).
98. Ткач В. В., Лихотоп Р. П., Сологор Е. А. Современное состояние изученности рукокрылых Вольнской обл. Украины // Вестник зоологии. — 1995. — Том 29, № 2–3. — С. 44–49.
99. Цыба А. Диагностика видов-двойников больших ночниц // Європейська ніч кажанів '98 в Україні. — Київ, 1998. — С. 66–74. — (Праці Теріологічної школи, вип. 1).
100. Цыбулина Е. А. Таксономия ночниц подрода *Selysius* (Chiroptera, Vespertilionidae, *Myotis*) Палеарктики: Автореф. дис. ... канд. биол. наук. — Санкт-Петербург, 2001. — 22 с.
101. Червона книга України. Тваринний світ / За ред. М. М. Щербака. — Київ: Українська енциклопедія. — 1994. — С. 1–464.
102. Шарлемань М. Звірі України. Короткий порадник до визначення, збирання і спостереження ссавців (Mammalia) України. — Київ: Вукоопспілка, 1920. — С. 1–83.
103. Andera M., Horacek I. Poznavame nase savce. — Praha: Mlada fronta, 1982. — P. 1–256.
104. Barclay R. M. R., Bell C. Marking and observational techniques // Kuntz T. H. (ed.): Ecological and behavioral methods for the study of bats. — Washington, D. C.: Smithsonian Institution Press, 1990. — P. 59–76.
105. Benda P., Tsytsulina K. Taxonomic revision of *Myotis mystacinus* group (Mammalia, Chiroptera) in the western Palearctic // *Acta Societatis Zoologicae Bohemicae*. — 2000. — Vol. 64, N 4. — P. 331–398.

106. *Findley J. S.* Phenetic relationships among bats of the genus *Myotis* // Systematic zoology. — 1992. — Vol. **21** (N 1). — P. 31–52.
107. *Gas A., Postawa T.* Pulapka harfowa Constantine'a-Tuttle'a // Studia Chiropterologica. — 2001. — Vol. **2**. — P. 84–86.
108. *Godlevsky L.* Research of Kyiv's area's bat fauna: past and present // Studia Chiropterologica. — 2000. — Vol. **1**. — P. 9–12.
109. *Greenaway F., Hutson A. M.* A field guide to British bats. — Uxbridge: Bruce Coleman Books, 1990. — P. 1–52.
110. *Harmata W.* Dynamika fenologiczna hibernacji podkowcow malych, *Rhinolophus hipposideros* Bechstein (Rhinolophidae), w sztucznym schronieniu // Studia Chiropterologica. — 2000. — Vol. **1**. — P. 13–28.
111. *Häussler U., Nagel A., Braun M., Arnold A.* External characters discriminating sibling species of European pipistrelles, *Pipistrellus pipistrellus* (Schreber, 1774) and *P. pygmaeus* (Leach, 1825) // *Myotis*. — 2000. — Vol. **37**. — P. 27–40.
112. *Horacek I., Hanak V., Gaisler J.* Bats of the Palearctic region: a taxonomic and biogeographic review // Woloszyn B. W. (ed.). Approaches to biogeography and ecology of bats. — Krakow: Platan Publ. House, 2000. — P. 11–157. — (Proceedings of the VIIIth EBRs. Vol. 1).
113. *Jones G., Parijs S. M.* Bimodal echolocation in pipistrelle bats: are cryptic species present? // Proceedings Royal Society London (ser. B: Biol. Sci.). — 1993. — Vol. **251**. — P. 119–125.
114. *Kowalski K., Ruprecht A. L.* Nietoperze — Chiroptera // Klucz do oznaczania ssakow Polski / Pucek Z. (Red.). — Warszawa: Panstw. Wydawn. Nauk., 1984. — P. 85–138.
115. *Kowalski M., Rachwald A., Szkudlarek R.* Standard prac detektorowych // Nietoperze. — 2000. — Tom 1, N 1. — P. 29–37.
116. *Krystufek B.* Sesalci Slovenije. — Ljubljana: Prirodosl. muz. Slov., 1991. — P. 1–297.
117. *Kuipers B., Daan S.* «Internal migration» of hibernating bats: response to seasonal variation in cave microclimate // Bijdragen tot de Dierkunde. — Amsterdam, 1970. — Vol. **40**, nr. 1. — P. 51–55.
118. *Kunz T. H., Kurta A.* Capture methods and holding devices // Kuntz T. H. (ed.): Ecological and Behavioral Methods for the Study of Bats. — Washington, D.C.: Smithsonian Institution Press, 1990. — P. 1–29.
119. *Mitchell-Jones A. L., Amori G., Bogdanowicz W. et al.* The atlas of European mammals. — London: Academic Press, 1999. — P. I–XI + 1–484.
120. *Postawa T., Pokynchereda V., Zagorodniuk. I.* Summer bat fauna of the Carpathian Biosphere Reserve (the Mala and Velyka Uholka Valleys) // Studia Chiropterologica. — Krakow, 2000. — V. 1. — P. 73–82.
121. *Red data book* of European vertebrates. — Strasbourg, 1997. — P. 1–154. — (Final draft).
122. *Řehak Z.* Central European bat sounds // Nietoperze. — 2000. — Tom 1, N 1. — P. 93–96.
123. *Stebbings R. E.* Conservation of European bats. — London: Christopher Helm, 1988. — P. 1–264.
124. *Strelkov P. P.* Migratory and stationary bats (Chiroptera) of the European part of the Soviet Union // Acta zoologica cracoviensia. — 1969. — Vol. **14** (16). — P. 393–439.
125. *Thomas D. W.* Hibernating bats are sensitive to nontactile human disturbance // Journal of Mammalogy. — 1995. — Vol. **76**, № 3. — P. 940–946.
126. *Thomas D. W., La Val R. K.* Survey and Census Methods // Kuntz T. H. (ed.): Ecological and Behavioral Methods for the Study of Bats. — Washington, D.C.: Smithsonian Institution Press, 1990. — P. 77–89.

127. *Tyschenko V.* The role of ancient fortification constructions of Podillya in preservation of rare bat species // *Bats & Man: Abstracts VIII European Bat Research Symposium*. — Krakow: Institute of Animal Systematic and Evolution PAS in Krakow, 1999. — P. 67.
128. *Tyschenko V.* In addition to methods of bat roosts detection in the forest tracts of Western Ukraine // *Abstracts of III International Conference on Carpathian Bats (Rakhiv, Ukraine, 8–11 September 2000)*. — Rakhiv, 2000. — P. 20.
129. *Woloszyn B. W.* Jaki to nietopierz? — Krakow: Wydawn. Zool., 1991. — P. 1–56.
130. *Woloszyn B. W.* (red.). *Zimowe spisy nietoperzy w Polsce: 1988–1992*. — Publikacje Centrum Informacji Chiropterologicznej ISEZ PAN w Krakowie. — 1994. — P. 1–230.
131. *Woloszyn B. W.* Dekady Spisu Nietoperzy w Polsce – Wprowadzenie // *Zimowe spisy nietoperze w Polsce: 1988–1992. Wyniki i ocena skuteczności*. — Krakow: Publ. CIC, 1994. — P. 17–28.
132. *Woloszyn B. W.* (red.). *Aktualne problemy ochrony nietopierzy w Polsce*. — Publikacje Centrum Informacji Chiropterologicznej ISEZ PAN. — Krakow, 1996. — P. 1–248.
133. *Woloszyn B. W., Bashita A.-T. V.* Nietoperze Karpat. *Polowy klucz do oznaczania gatunków*. — Kraków-Lwów, 2001. — S. 1–168.
134. *Zagorodnyuk I.* Bats in the Lviv Natural History Museum: description and comparative analysis of the collection // *Наукові записки Львівського природознавчого музею НАН України*. — 1998. — Vol. **14**. — P. 77–82.
135. *Zagorodnyuk I. V.* Taxonomy, biogeography and abundance of the horseshoe bats in Eastern Europe // *Acta zoologica cracoviensia*. — 1999. — Vol. **42** (3). — P. 407–421.
136. *Zagorodnyuk I. V.* Sibling species among East-European bats // *Cruz M. & Kozakiewicz K.* (eds). *Bats & Man. Million Years of Coexistence. Abstracts. VIIIth European Research Symposium (23–27 August 1999, Krakow — Poland)*. — Krakow: Platan Publ. House, 1999. — P. 76.
137. *Zagorodnyuk I.* Species of the genus *Plecotus* in the Crimea and neighbouring areas in the Northern Black Sea Region // *Woloszyn B. W.* (ed.). *Distribution, ecology, paleontology and systematics of bats*. — Krakow: PLATAN, 2001. — P. 159–173. — (Proc. of VIII-ERBS. Vol. **2**).
138. *Zagorodnyuk I., Tyschenko V., Petrushenko Y.* Horseshoe bats (*Rhinolophus*) in the Dnister region as most east-northern part of their range in Europe // *Studia Chiropterologica*. — 2000. — Vol. **1**. — P. 115–132.
139. *Zeigler Th., Feiler A., Zöphel U.* New data on the genital morphology of the midge bat *Pipistrellus pygmaeus* (Leach, 1825) from Germany (Mammalia: Chiroptera: Vespertilionidae) // *Zoologische Abhandlungen*. — 2001. — Band **51**, N 25. — S. 435–444.

Український центр охорони кажанів (УЦОК): структура та діяльність

Вступ. Зміст цього розділу є стислим викладом веб-сторінки УЦОК <kazhan.org.ua>. УЦОК започатковано 1995 року як одну з робочих мереж Теріологічної Школи, що діє у складі Українського Теріологічного Товариства. Діяльність УЦОК спрямована на активізації досліджень сучасного стану кажанів і розробку заходів з їх охорони. Важливою функцією УЦОК є наукова підтримка впровадження в Україні Угоди про збереження кажанів в Європі (EUROBATs). 2001 р. (28 квітня) Президія Теріологічного Товариства затвердила Положення про УЦОК.

Структура УЦОК. Основу УЦОК становлять Центральний осередок, що об'єднує 5 фахівців, та 7 регіональних осередків, загалом близько 20 фахівців з Асканії-Нова, Києва, Луганська, Львова, Канева, Ніжина, Рахова, Сімферополя, Харкова, Ужгорода. Поточна робота проходить в режимі телеконференцій. Раз на рік УЦОК проводить загальні зібрання в рамках акції “Ніч кажанів”, що приурочене до чергової Теріологічної школи. УЦОК включає 4 робочі групи: інформаційний центр, реабілітаційний центр, спелеобіологічну групу, детекторну мережу.

Центральний осередок діє на базі Відділу екології Інституту зоології НАНУ. У функції центрального осередку входять: підготовка загальних акцій УЦОК (школи-семінари, “Ніч кажанів”), ведення поточної документації (бази даних по кільцюванню, колекціям, печерам, Національна доповідь “Стан популяцій кажанів в Україні”), утримання бібліотеки (у тому числі добірок електронних видань та електронних версій “твердих” видань), координація діяльності хіроптерологів (обмін інформацією, повідомлення про семінари, підготовка бюлетенів), видавничі ініціативи (керівництва, визначники, збірки, буклети, наклейки). Координатор: Ігор Загороднюк.

Регіональні осередки. 1. Поліський — Б. Кедров (Ніжинський ДПУ), С. Гашак (Чорнобиль). 2. Подільсько-Придніпровський — В. Тищенко (Національний аграрний університет), Н. Ружіленко (Канівський ПЗ), В. Негода (Інститут зоології НАНУ). 3. Східний — О. Кондратенко (Луганський ПЗ), А. Влащенко (Харківський НУ). 4. Прикарпатсько-Волинський — Є. Сребродольська, І. Дикий, В. Мисюк (Львівський НУ). 5. Південний — І. Полішук (Біосферний заповідник Асканія-Нова), А. Дулицький (Кримська ПЧС). 6. Закарпатський — В. Покиньчереда (Карпатський БЗ), Р. Варгович (Мукачівський відділок УСА). 7. Центральний — І. Загороднюк, Я. Петрушенко, Л. Годлевська, В. Домашнінець (Інститут зоології НАНУ).

Проекти УЦОК. 1995 — підключення до загальноєвропейської акції “Ніч кажанів” та включення її в програму щорічної Теріологічної Школи, 1998 — збірка “Європейська ніч кажанів в Україні”; 1999 — збірка “Славці України під охороною Бернської конвенції”; 2000 — семінар і спецвипуск *Novitates Theriologicae* “Матеріали детекторного семінару в Ядутах”; 2001 — збірка “Міграційний статус кажанів в Україні”; 2001 — проект “Науково-технічні заходи з охорони популяцій кажанів в Україні”; 2001–2002 — керівництво “Кажани України та суміжних країн”, 2002–2003 — проект “Інвентаризація населення тварин підземних порожнин України”.

Законодавчі ініціативи. 1997 року Україна приєдналась до Бернської конвенції, за якою 26 із 27-ми “українських” видів включено до Додатку 2; 1999 року (19 травня) Україна приєдналась до Угоди про збереження кажанів в Європі (EUROBATs) та Конвенції про збереження мігруючих видів диких тварин (Боннська конвенція, CMS). Відповідно до цих ініціатив Управління біоресурсів Мінекоресурсів забезпечило підтримку низки проектів, що виконуються активом УЦОК, видано кілька спеціальних видань, готується щорічна національна доповідь “Стан популяцій кажанів в Україні”. Координатор: Володимир Домашлінець.

Спелеобіологічні дослідження. Метою є вивчення печерних угруповань кажанів та супутньої фауни, що включає: 1) обліки чисельності і видового складу печерних угруповань кажанів, 2) вивчення розподілу кажанів у печерах, 3) дослідження чутливість стійкості печерних угруповань до антропогенного впливу, 4) дослідження мікроклімату печер. З 1995 р. фахівцями УЦОК здійснюються щорічні зимові та літні спелеобіологічні експедиції до карстових печер Поділля, Буковини, Закарпаття і Криму, штучних підземель Київщини, Одеси і Криму. Координатор: Ярослав Петрушенко.

Детекторна мережа. В роботі детекторної мережі застосовують 7 детекторів гетеродинамічного типу. Кожен з детекторів закріплено за одним із семи осередків мережі, який представляють 2–3 фахівці. Побудова мережі проводилась за ідеєю виконання трьох завдань: ведення моніторингу населення кажанів у різних природних зонах України, розвиток власних досліджень експертів, поширення знань (вкл. заняття в екоотаборах). Річні звіти про роботу мережі представляються на “Ночі кажанів”, де узгоджується подальша робота мережі. Координатор: Лена Годлевська.

Центр реабілітації кажанів. Центр реабілітації кажанів діє при Київському зоопарку з 1998 року завдяки зусиллям ініціативної групи зоологів та студентів-біологів. Його дії спрямовані на: 1) подолання негативних стереотипів щодо кажанів у свідомості людей; 2) створення умов для продовження зимівлі особин, які потерпають внаслідок турбування, шляхом надання кажанам ветеринарної допомоги та тривалого утримання у неволі; 3) збір інформації про кажанів, проведення наукових досліджень і відпрацювання методики утримання та повернення кажанів у природу. За час існування Центру тут утримували 11 видів, у т. ч.: *Leuconoe dasyncneme*, *L. brandtii*, *Pipistrellus kuhlii*, *P. pygmaeus*. Координатор: Володимир Тищенко.

Публікації Українського центру охорони кажанів

За сім років діяльності Центром з охорони кажанів (УЦОК) підготовлено 9 спеціальних видань. Їх бібліографія така:

1. *Польовий визначник кажанів України.*
В. Ф. Покиньчереда. — Рахів, 1997. — 24 с.
2. *Європейська ніч кажанів '98 в Україні* / За ред. І. Загороднюка.
Київ, 1998. — 198 с. — (Праці Теріологічної Школи; Випуск 1).
3. *Польовий визначник кажанів, що зимують в печерах України.*
І. Загороднюк. — Київ: МСУ, 1999. — 35 с.
4. *Ряд Рукокрилих — Chiroptera.*
// Савці України під охороною Бернської конвенції / За ред. І. Загороднюка.
Київ, 1999. — с. 23–108. — (Праці Теріологічної Школи; Випуск 2).
5. *Польовий визначник кажанів підземних порожнин Східної Європи.*
Загороднюк І., Постава Т., Волошин Б. В.
Краків–Київ: Платан, 1999. — 43 с.
6. *Матеріали детекторного семінару в Ядутах* / За ред. І. Загороднюка.
Київ, 2000. — 56 с. — (Novitates Theriologicae; Випуск 2).
7. *Abstracts to III International Conference "Bats of Carpathian region"*
Rakhiv, 2001. — 22 с. — (готується повне видання).
8. *Міграційний статус кажанів в Україні* / За ред. І. Загороднюка.
Київ, 2001. — 172 с. — (Novitates Theriologicae; Pars 6).
9. *Кажани України та суміжних країн: керівництво для польових досліджень.*
Загороднюк І., Годлевська Л., Тищенко В., Петрушенко Я.
Київ, 2002. — 108 с. — (Праці Теріологічної школи; Випуск 3).

Подяка

Щиро дякуємо всім колегам, які приймали участь у теренових дослідженнях і своєю участю сприяли підготовці цього видання: *Василеві Покинь-череді* (Карпатський біосферний заповідник), *Марині Шквирі*, *Олені Бурдо* (Міжнародний Соломонів університет), *Вадимові Негоді* та *Олександрові Цвелиху* (Інститут зоології НАН України). Наша подяка активу регіональних осередків УЦОК за участь у проведенні спільних акцій, досліджень та дискусій протягом року та в рамках щорічної “*Ночі кажанів*”.

Наша щира подяка колегам, що працюють в зоологічних музеях і своєю повсякденною увагою допомагали нам у опрацюванні колекцій з метою розробки діагностичних ключів та аналізу видових ареалів: *Жанні Розорі* (Зоологічний музей Київського національного університету), *Світлані Золотухіній* (Національний науково-природничий музей), *Андрію Бокотею* (Державний природознавчий музей НАН України).

Наша подяка колегам, чиї повідомлення використано при підготовці реєстру знахідок, за яким побудовано карти ареалів: *Євгенії Сребродольській* та *Ігорю Дикому* (Львівський національний університет), *Антонові Влащенко* (Харківський національний університет), *Олександрі Михайловій* та *Альфреду Дулицькому* (Кримська протичумна станція), *Олександрові Кондратенко* (Луганський природний заповідник) та багатьом іншим.

Проведене дослідження і це керівництво були б неможливі без сприяння Управління біоресурсів при Мінекоресурсів України та особисто *Володимира Домашліня*, Офісу радника з питань сільського господарства при Амбасаді Королівства Нідерландів у Києві та особисто *Маріелли Кампес* та *Еллен ван де Врюгт*, Наукового комітету EUROBATs та особисто *Пітера Ліни*, Центру хіроптерологічної інформації ПАН та особисто *Томаша Постави*, завдяки яким ми мали доступ до інформаційних джерел і фінансову допомогу при підготовці теренових досліджень і цього видання.

Щиро дякуємо *Оксані* та *Владу Безсмертним*, *Олексію Зайцеву* та *Олександрю Єремко*, *Олексію* та *Оксані Миколайчукам*, *Геннадію Океренкову* і *Тетяні Каньшиній*, а також *Володимиру Миропольському* за постійну технічну підтримку наших досліджень.

ЗАГОРОДНЮК Ігор Володимирович,
ГОДЛЕВСЬКА Олена Вікторівна,
ТИЩЕНКО Володимир Миколайович,
ПЕТРУШЕНКО Ярослав Володимирович

Кажани України та суміжних країн: керівництво для польових досліджень

Науково-довідкове видання

Київ, 2002. — 108 с.

Здано до друку 23.08.02. Формат 60x84/16. Папір офсетний.

Гарнітура тексту Times New Roman, гарнітура рисунків Comic Sans MS.

Друк офсетний. Умовних друкарських аркушів 8,12. Наклад 500 примірників.
